

Skilsmissen

Dansk og norsk identitet
før og efter 1814

Rasmus Glenthøj

Skilsmissen

Dansk og norsk identitet
før og efter 1814

Syddansk Universitetsforlag 2012

© Forfatteren og Syddansk Universitetsforlag 2012
University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences vol. 443
Sat af Unisats Aps
Trykt af Specialtrykkeriet Viborg A/S
Omslag: Donald Jensen, Unisats Aps
ISBN: 978 87 7674 676 6

2. udgave

Omslagsfoto: J.C. Dahl: Norsk fjeldlandskab med et vandfald (1817), Statens Museum for Kunst

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge overenskomst med Copy-Dan

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense M

Tlf. 6615 7999
Fax. 6615 8126
www.universitypress.dk

Indholdsfortegnelse

Forord	7
Kapitel 1: Indledning	9
Kapitel 2: Teori	19
Kapitel 3: Dansk og norsk historiografi	39
Kapitel 4: Danske og norske identiteter før 1807	51
Kapitel 5: Krig, politik og baggrund 1807-1830	71
Del 1: Samfundet	91
Kapitel 6: Borgersamfundet, patriotisme og fædrelandskærlighed	95
Kapitel 7: At ofre sig på fædrelandets alter	109
Kapitel 8: Patriotiske selskaber og kampen mod luksus	127
Kapitel 9: Kongemagt og folkesuverænitet	141
Sammenfatning	169
Del 2: Fædrelandet, Danmark og Norge	173
Kapitel 10: Det flertydige fædrelandsbegreb	177
Kapitel 11: Danmark, Norge og skabelsen af et nationalt landskab	189
Sammenfatning	205

Del 3:	Forestillinger om nationen	207
Kapitel 12:	Nation, nationalkarakter og nationalisme	211
Kapitel 13:	Forestillinger om danskere og nordmænd	231
	Sammenfatning	245
Del 4:	Kultur, historie og nationale symboler	247
Kapitel 14:	Brugen af historien og myter i forhold til nationen	251
Kapitel 15:	Den nationale kultur	269
Kapitel 16:	Sproget og dets nationale betydning	287
Kapitel 17:	Nationale symboler, sange og ceremonier	305
	Sammenfatning	331
Del 5:	Fællesskaber og modidentiteter	335
Kapitel 18:	Det dansk-norske forhold omkring 1814	339
Kapitel 19:	Det norske syn på Sverige omkring 1814	359
Kapitel 20:	Danskernes syn på tyskerne omkring 1814	371
	Sammenfatning	385
Kapitel 21:	Konklusion	389
	Kildemateriale og litteratur	401
	Noter	479
	Personindex	515

Forord

Denne bog er en bearbejdet version af min ph.d.-afhandling om dansk og norsk national identitet fra 2010, der oprindeligt havde titlen *Fælles kultur – forskellige nationaliteter*. Der er blevet foretaget omfattende ændringer og tilføjelser i manuskriptet både for at forbedre det og for at forsøge at imødekomme den alment interesserede læser, men værket bærer på godt og ondt stadig præg af sit ophav. Jeg håber, at den akademiske form ikke vil skræmme dem bort, som uden på forhånd at have en faglig baggrund ønsker at vide mere om dansk-norsk historie, national identitet og nationalisme i begyndelsen af 1800-tallet. De, som ønsker at undgå det akademiske skoleridt, kan med fordel kaste den teoretiske og historiografiske ballast over bord og springe hen over kapitel 2 og 3.

Jeg vil gerne benytte lejligheden til takke alle dem, der på den ene eller anden måde har været behjælpelige i forbindelse med projektet. Dette gælder ikke mindst de fonde og råd, som har fundet bogen støtteværdig. Jeg er oprigtigt taknemmelig, da bogen uden dem ikke havde været mulig. Jeg vil gerne takke Ole Feldbæk for i sin tid at have vakt min interesse for emnet. På Syddansk Universitet vil jeg gerne takke alle mine kollegaer, herunder især min vejleder, Michael Bregnsbo, og Kirsten Dige Larsen. I forbindelse med kildearbejdet har jeg modtaget god hjælp fra personalet på både Det Kongelige Bibliotek og på Nasjonal Biblioteket, herunder især Ruth Hemstad. Både i forbindelse med mit ophold på Universitetet i Oslo i 2008 og i andre sammenhænge har Bård Frydenlund været en stor hjælp, ligesom jeg gerne vil takke Morten Nordhagen Ottosen for at have læst manuskriptet igennem flere gange. På samme måde vil jeg gerne takke mine opponenter, Ulrik Langen, Jes Fabricius Møller og Odd Arvid Storsveen, der både i forbindelse med forsvaret og efterfølgende er kommet med konstruktiv kritik. Til slut vil jeg gerne takke mine venner og familie i Danmark, som har båret over med mig i disse år, og de mange norske venner, som jeg har fået i de forløbne år. Bogen er dedikeret til jer og det fortsatte samarbejde og venskab på tværs af Skagerak.

Rasmus Glenthøj
København, marts 2012

Kapitel 1

Indledning

1814

I Slesvig og Holsten blev vinteren 1813-1814 kendt som kosakvinteren. De to hertugdømmer, der dengang hørte under den danske krone, var blevet besat af en russisk-svensk hær under ledelse af Sveriges kronprins Karl Johan, der truede den danske statsdannelse og det Oldenborgske kongehus på selve dets eksistens. For Frederik 6. af Danmark og Norge stod valget mellem at kaste den danske hær ind i en heroisk - men håbløs - døds kamp imod invasionshæren eller at bøje sig for Karl Johans krav. Den svenske prins var blevet adopteret af Karl 13. i 1810, men hans baggrund var alt andet end royal. Han var født, som søn af en advokat, i Pau i Frankrig, og i 1790'erne havde han som revolutionær svoret at bekæmpe monarkiet til sin dødsdag. Nu stod han foran at virkeliggøre den drøm, som svenske konger i generationer havde hilet efter: en erobring af Norge.

Karl Johans drøm var Frederik 6.s mareridt. Danmark og Norge havde været forenet siden 1380, og den dansk-norske enevældige monark var ifølge Kongeloven forpligtet til ikke at afstå nogen af sine riger og lande. Frederik 6. stod til ansvar ikke alene i forhold til sine undersåtter, men i sine egne øjne også i forhold til Gud, sine forfædre i himlen og sine efterfølgere på tronen. Den danske stat var imidlertid politisk og militært isoleret i Europa, og ren og skær nødvendighed dikterede fred for enhver pris, hvis ikke resten af staten skulle blive splittet i Napoleonskrigenes malstrøm. På randen af et mentalt sammenbrud godkendte Frederik 6. de fredsforhandlinger, der ledte til Freden i Kiel 14. januar 1814. Med den ophørte unionen mellem de to lande efter 434 år. Det var en forening, der ikke blot havde bundet de to lande sammen statsretligt og økonomisk, men også sprogligt, kulturelt og familiært.

Syd for Skagerrak var reaktionen på freden en blanding af sorg og skam. Nord for Skagerrak var følelserne anderledes. Den umiddelbare reaktion var vrede vendt mod Frederik 6. og Danmark for at have bortgivet Norge uden i det mindste at forsøgte et sidste bravallaslag. Fokus flyttedes imidlertid hurtigt. En forening med Sverige var det kun et mindretal, der kunne acceptere. Derfor rejste nordmændene oprørsfanen, og under ledelse af statholderen,

den danske tronfølger Christian (8.) Frederik, erklærede man Norge for uafhængigt. En national bølge af begejstring skyllede hen over fjeldlandet, og det lykkedes på rekordtid nordmændene at skabe samtidens mest liberale grundlov og at vælge den danske prins til norsk konge. De lykkelige og lyse dage i foråret blev i efteråret afløst af de mørke, politiske realiteter. Sverige krævede stadig en forening med Norge, og landet havde ikke alene en større hær og flåde end Norge, men også alle de europæiske stormagter i ryggen. Spillet var reelt tabt, før det var begyndt, hvilket nordmændene indså efter en kort krig på 14 dage. Unionen blev gennemtvunget, men den norske modstand under Christian Frederiks ledelse og Karl Johans pragmatisme muliggjorde, at nordmændene ikke alene beholdt den frie forfatning, men også opnåede en stor indre selvstændighed i foreningen med Sverige. Begivenhederne i 1814, den foregående krig mellem 1807-1814 og den nye politiske og kulturelle virkelighed i kølvandet på Napoleonskrigene ændrede for altid tankerne om nationalitet i Danmark og Norge.

Borgerskabet og national identitet

Når man taler om national identitet og patriotisme i 1800-tallets begyndelse, taler man reelt om de borgerlige elitors identitet. Bønderne, der udgjorde den altdominerende del af befolkningen, vidste naturligvis godt, at de boede enten i Danmark eller i Norge, og at de enten var "norske" eller "danske" i betydningen af at være kongens undersåt og bosat på dansk eller norsk territorium, men som det klart vil fremgå senere, viser kilderne tydeligt, at der i streng forstand ikke var tale om en *national* identitet hos almuen. Både kongetrosskaben, regionale identiteter og lokale tilhørsforhold spillede en større rolle end fædrelandet eller staten – i det omfang disse begreber ikke flød sammen.¹

At identificere sig med et abstrakt forestillet fællesskab som nationen kræver et uddannelsesmæssigt og økonomisk overskud, som ikke fandtes hos almuen. Adelen, som længe havde haft disse materielle og intellektuelle forudsætninger, havde, som vi skal se i kapitel 4, identificeret sig med staten i et eller andet omfang, men deres fædrelandskærlighed var normalt af en kosmopolitisk og ikke national type, hvilket bl.a. kan tilskrives de mange indvandrede tyske adelsmænd, aristokratiets dyrkelse af tysk og fransk sprog og kultur samt standens besiddelser i hertugdømmerne. Hertil kan tilføjes, at adel i staten næsten udelukkende befandt sig syd for Skagerrak. Norge var et af de få lande i Europa, hvor adelen spillede en lille rolle.

Nationalismeforskningen lægger i almindelighed stor vægt på de borgerlige elitors rolle i skabelsen af nationalismen, da de fleste forskere mener, at

det var dem, som først ”opdagede” nationen og siden formidlede den til resten af befolkningen. John Hutchinson og Anthony D. Smith har især fremhævet intellektuelle og kunstnere som moralske innovatorer, der navnlig i krisetider og efter nederlag arbejdede for at genrejse nationen, som f.eks. N.F.S. Grundtvig og B.S. Ingemann i Danmark, mens Elie Kedourie har fremhævet betydningen af unge uddannede mænd i nationale bevægelser, der følte sig tilsidesat af staten, som f.eks. Nicolai Wergeland og Johan Storm Munch i Norge. De fleste nationale bevægelser bestod i begyndelsen af små grupper af yngre intellektuelle og embedsmænd, hvis succes afhang af den politiske udvikling.²

Danmark og Norge adskiller sig ikke fra normen. En spirende national identitet i perioden fandtes primært hos borgerskabet, der sammen med *de borgerlige eliter* her vil blive forstået som en fælles betegnelse for intelligentsiaen, embedsmandsstanden og handelsborgerskabet i de to riger. Hverken i Danmark eller Norge udgjorde borgerskabet en homogen gruppe. På den ene side havde man jurister, funktionærer, præster, intellektuelle, officerer, professorer, latinskolelærere, studenter, kunstnere og på den anden side grossererere, købmænd, skibsredere, brugsejere og håndværksmestre. En klar overvægt af de kilder, som bogen bygger på, stammer fra embedsmænd og intellektuelle. I den omfattende gennemgang af de mange forskellige typer af trykt kilde-materiale fra perioden glimrer købmændene ofte ved deres fravær, og man må på den baggrund konkludere, at handelsstanden kun i begrænset omfang gav deres meninger til kende i aviser og tidsskrifter. Det er særligt tilfældet i Danmark, hvor standen spillede en mere tilbagetrukket rolle i den offentlige debat end i Norge.

Der er så vidt muligt taget højde for denne skævvridning i kilderne. Omvendt må man gøre sig klart, at embedsmandsstanden og handelspatriciatet ikke udgjorde to lukkede systemer. Embedsmændene og købmændene var ofte forbundet gennem familie og venskab, og det var ikke sjældent, at skellet mellem de to var flydende. Et godt eksempel er den norske Anker-slægt, hvor flere af dens medlemmer i perioden både var købmænd, embedsmænd og adelige på én og samme tid. Et alt for skarpt skel mellem de to stænder vil ikke give mening i forhold til fortidens komplekse virkelighed. Hertil kommer, at embedsmandsstanden og de intellektuelle både i Danmark og Norge spillede en større rolle i udviklingen af de nationale begreber og identiteten, end storkøbmændene gjorde. Med andre ord betyder det skæve kildekompleks ikke nødvendigvis en stærk fordrejning i billedet af den nationale udvikling nord og syd for Skagerrak; tværtimod kan den ses som et indicium på, hvem der satte den nationale dagsorden.

Baggrund, perspektiver og problemstilling

Men hvad betød den politiske "skilsmisse" mellem Danmark og Norge samt de nationale omvæltninger for små 200 år siden for samtiden, eftertiden og vores egen nutid? For at besvare spørgsmålet ordentligt må det sættes ind i et større perspektiv. Diskussionen af nationalstaten, nationalitet og etnicitet har været intens i den vestlige verden i de sidste årtier, og blandt historikere har interessen for emnet været stærkt stigende siden Berlinmurens fald. Der er flere årsager til den øgede offentlige og akademiske interesse for feltet. Den britiske historiker Eric Hobsbawm forklarede i begyndelsen af 1990'erne fænomenet med, at Minervas ugle først flyver i skumringen, dvs. at man først opdager og studerer et fænomen, når det er ved at forsvinde.³ Tanken bag var, at globalisering, regionalisering og europæisk integration underminerede nationalstaten, der i overskuelig fremtid ville blive henvist til historiens losseplads.

Denne modernistiske tolkning er stadig udbredt, men den indeholder flere problemer. For det første bygger tesen på forestillingen om, at nutidens globalisering, formindsket nationale suverænitet og heterogene stater står i kontrast til fortidens homogene og autonome nationalstater med en begrænset kontakt med omverdenen. Et hurtigt blik på nationalismens "glansperiode" fra 1870-1914 viser, at denne antagelse er tvivlsom, da epoken netop var præget af globalisering, mens nationalstaterne var kendetegnet ved intern splid og et internationalt råderum, der var begrænset af alliancer.⁴ For det andet modsiges tolkningen af kilderne. Både de nyere østeuropæiske stater og de gamle vesteuropæiske statsnationer har set en national opblomstring i kølvandet på kommunismens sammenbrud, Balkan og Afrika har været hærget af nationale og etniske konflikter og krige, mens indvandring, flygtninge og religiøse modsætningsforhold har givet politiske partier med udprægede nationale standpunkter vind i sejlene over hele Europa.

Det blev klart demonstreret ved Europaparlamentsvalget i 2009, hvor de traditionelt EU-skeptiske og nationalt orienterede partier vandt frem over hele kontinentet, mens tidligere EU-begejstrede partier fremhævede deres nationale forankring. I Danmark blev pointen understreget af en rekordlav valgdeltagelse og en debat, der var kendetegnet ved borgernes uvidenhed om og ligegyldighed med det europæiske samarbejde. Den økonomiske krise har yderligere udfordret sammenholdet i EU, særligt i forhold til Euroen. Her ser man navnlig en spænding mellem Nordeuropa og Sydeuropa, hvor "nationale" argumenter flytter frem og tilbage. Dette gælder i særdeleshed mellem Tyskland og Grækenland, hvor de almindelige tyskere ikke ønsker at betale for hvad, de ser som dekadente sydlændinges uansvarlighed, mens det er et udbredt synspunkt i Grækenland, at tyskerne er moralsk forpligtet til at redde

Historie som fag blev først professionaliseret efter 1864, hvilket betød, at mange historikere forstod fortidens danske statsdannelse ud fra samtidens nationalstat. Det har ofte medført fejlforklaringer af den politik, som regeringen i imperiehovedstaden København tidligere førte. Den danske stat eller de danske stater, som statsdannelsen i samtiden blev kaldt, strakte sig fra Nordkaps klippekyst i nord til Elbens flodbredder i syd og bestod ud over Danmark, Norge og hertugdømmerne af kolonier på tre kontinenter. Det er årsagen til, at nogle danske og norske historikere i løbet af de sidste år er begyndt at tale om det danske imperium eller det oldenborgske imperium. Det sker for at understrege, at staten var en sammensat størrelse, og i et bevidst forsøg på at gøre op med tendensen til at forstå den danske stat for 1864 som en nationalstat. Navnet Danmark-Norge fandtes ikke før 1814. Det blev opfundet af den danske historiker Edvard Holm i 1880'erne som reaktion på det billede af den danske statsdannelse, som norske historikere inden for Venstretraditionen tegnede af fællestiden. Ligesom deres danske kollegaer projicerede norske historikere, som Ernst Sars, nationale forestillinger tilbage på den dansk-norske fællestid. Idéen om foreningen som en *firehundredårsnat* provokerede danskerne, hvilket fik bølgerne til at gå højt hen over Skagerrak. "*Charta öfver Sverige med tilgränsande länder*". Kort af S.G. Hermelin, Stockholm 1809. Forsvarets Bibliotek.

grækerne med henvisning til Nazi-Tysklands forbrydelser og udplyndring af landet under 2. Verdenskrig.

I Danmark har den økonomiske krise betydet den laveste tilslutning i meningsmålingerne til Euroen nogensinde. Og selvom man i Venstre i november 2011 begyndte at tale om behovet for at genfinde sin "indre Uffe", dvs. den tidligere formand Uffe Ellemann-Jensens EU-begejstring, så kunne man kort efter på forsiden af *Berlingske Tidende* læse, at samtlige borgerlige ungdomsorganisationer var EU-skeptiske. Konservativ Ungdom ønskede ligefrem at melde Danmark ud af unionen og lave et nyt samarbejde mellem selvstændige, nationalstater. Her blev Norge fremhævet som et forbillede.

Modviljen mod det europæiske samarbejde er ikke overraskende udbredt i Norge, der har den økonomiske styrke til at stå udenfor og en historisk betinget skepsis mod unioner. Den økonomiske krise har kun øget modstanden mod at afgive national suverænitet til Bruxelles. Hvordan terrorangrebet i juli 2011 vil påvirke nordmændenes opfattelse af deres egen nationale identitet og deres forhold til omverdenen, er det endnu for tidligt at sige.

På denne baggrund synes det klart, at nationalstaten *ikke* vil lide en snarlig død.⁵ På trods af den stadig tættere politiske integration, som mange politikere næsten uantastet arbejder videre på, synes de "folkelige" vinde at blæse bort fra tanken om et føderalt Europa, som den brede del af de europæiske befolkninger ikke synes at identificere sig med, og tilbage mod et nationernes Europa. Det tættere finansielle samarbejde, som Euroens krise næsten uundgåeligt vil resultere i, vil således møde en bred, national modstand i mange lande. Forskningen i national identitet, nationalisme og disses rødder bør derfor ikke ses som et studie af et døende fænomen, men tværtimod som studiet af en stadig vigtig kulturel og politisk identitet og dens tilblivelse. Herunder omvæltningerne i Danmark og Norge i begyndelsen af 1800-tallet.

Der foregår til stadighed en livlig drøftelse både i offentligheden og i akademiske miljøer af, hvad national identitet er. I Danmarks tilfælde er denne debat intens og til tider uforsonlig. Det skyldes ikke mindst de mange forskellige opfattelser af *danskheden*, dens betydning og begrebets historiske udvikling, hvilket er med til at gøre nationen til en konfliktzone.⁶ I offentligheden foregår diskussionen ofte på et ureflekteret niveau, hvor mange ikke er bevidste om de begreber, som de henviser til eller implicit bygger på. Sproget er ikke en uforanderlig størrelse med bestandige begreber nedarvet fra Arilds tid. Den nationale idéverden og dens begreber er ligesom de fleste andre moderne politiske og sociale begreber et produkt af de samfundsmæssige ændringer, der fandt sted imellem midten af 1700-tallet og midten af 1800-tallet. Her blev nye ord skabt og gamle givet ny betydning. Med Palle O. Christiansens ord bygger nutidens antagelser om nationalitet på et funda-

ment af det 19. århundredes nationalfølelse og politiske nationalisme, der ofte ubevidst glemmes, bruges og mistolkes.⁷ Det er en holdning, jeg deler og vil forsøge at godtgøre i denne bog.

På denne baggrund kan det forekomme paradoksalt, at de første tre årtier af 1800-tallet stort set ikke er blevet behandlet i den danske nationalismeforskning. Dette paradoks bliver kun større i lyset af, at Revolutions- og Napoleonskrigene (1792-1815) samt den efterfølgende Restaureringsperiode (1815-1830) i den internationale forskning normalt ansues som en afgørende formativ fase i nationalismens historie. En af årsagerne til den manglende forskning kan være, at perioden – med et vist forbehold for Englandskrigene (1801 og 1807-1814) – er blevet betragtet som politisk død i dansk historieskrivning. Den generelle opfattelse er, at enevælden holdt den offentlige opinion i et jerngreb, der først svækkedes i 1830'erne. Årene 1814-1830 ses som en epoke præget af stilstand og royalisme, og den har derfor ikke påkaldt sig opmærksomhed, mens de to efterfølgende årtier så politiseringen af samfundet, den dansk-tyske konflikt samt skabelsen af Grundloven.

De forestillinger, der påvirkede den nationale og politiske udvikling i 1830'erne og 1840'erne, sprang imidlertid ikke som en anden Athene fuldt udvokset ud af hovederne på den nationalliberale ungdom med anordningerne om stænderforsamlingerne i 1831. De to politiske hovedspørgsmål i 1840'erne var: På hvilket grundlag (og dermed hvor) skulle statens grænser trækkes? Og hvem skulle bestemme inden for disse grænser? Svaret blev, som Flemming Conrad har påpeget, ét og det samme – *folket*. Men hvis staten skulle bygge på et sammenfald med folket, måtte man erkende, hvem dette folk var, og hvad dets egenart bestod i.⁸ Denne afklaring var allerede påbegyndt før omvæltningerne 1830'erne og 1840'erne. De nationalliberales forestillingsverden byggede på idéer og begreber, der var blevet skabt i de foregående årtier. Den såkaldt "døde" tid udgjorde dermed et fundament for forandringerne. Med et ensidigt fokus på begivenhederne efter 1830 overser man dermed den betydning, som Englandskrigene, adskillelsen fra Norge samt den tidlige guldalders begrebsdannelse har haft for udviklingen af den danske nationale identitet.⁹

Netop "tabet af Norge" udgør i identitetsmæssig sammenhæng et andet sort hul i forskningen. Norge er næsten blevet lige så stedmoderligt behandlet i dansk historiografi, som norske nationalister hævdede, at det blev i foreningen med Danmark. I mere end fire århundreder var de to lande forenet, hvilket har haft en afgørende rolle for dansk og norsk historie i almindelighed og udviklingen af den nationale identitet i særdeleshed. Norge udgjorde et "nordisk" element i den danske stat, der af samtidens nationalsindede danskere blev anskuet som en vigtig modvægt i forhold til den tyske indflydelse

i staten. Der eksisterede en samfølelse, der gjorde, at det danske borgerskab i slutningen af 1700-tallet dyrkede en fælles nordisk fortid sammen med den specifikt danske.¹⁰ Danskhedens "Godfather", N.F.S. Grundtvig, følte sig således først rigtig *dansk* efter adskillelsen fra Norge.¹¹ Omvendt blev navnlig den norske elite præget af dansk kultur, sprog og dannelse i et omfang, der historisk er kommet til udtryk i debatten om norskhed.

Danmarks rolle som centrum i det oldenborgske monarki gør, at danskerne aldrig har haft en "norsketid". Tværtimod har der været en tendens til, at den danske historieskrivning, der udviklede sig sideløbende med nationalstaten i det 19. århundrede, har set statens historie ud fra den enhed, den udgjorde efter 1864. "Tabet af Norge" og de mange andre områder, som den multietniske eller multinationale danske stat bestod af i fortiden, har aldrig opnået den samme behandling og interesse som Sønderjylland. Bortset fra Knud Fabricius' værk om Skåne har selv det tidligere Østdanmark ligget under for det Danmarksbillede, der blev skabt i 1800-tallets anden halvdel.¹² Men måske er nye tider på vej med udgivelser som Michael Bregnsbos og Kurt Villads Jensens bog om *Det danske imperium* (2004).

Omvendt forholder det sig med norske historikere, der per definition har været tvunget til at forholde sig til Danmark og "dansketiden". Det gælder især forskere, der har undersøgt norsk national identitet, der umuligt kan forstås uden henvisninger til fællestiden. Spørgsmålet om dens tilblivelse og alder er et omstridt emne (jf. kapitel 3), men der er bred enighed om, at 1814 og tiden omkring har spillet en afgørende rolle for udviklingen af norsk national identitet. Ligesom i Danmark voksede den norske nationalfølelse frem i løbet af 1700-tallet blandt landets embedsmænd og købmænd, der gennem kultur, familie og erhverv var tæt knyttede til den danske elite. Krigen betød en svækkelse af statspatriotismen i Norge, samtidig med at den styrkede den norske nationale identifikation. Begivenhederne aktualiserede ligeledes danskernes nationale identitet, men generelt uden at denne kolliderede med den officielle statspatriotisme. I 1814 blev nordmænd og danskere, der levede i broderlandet, tvunget til at vælge mellem karriere, loyalitet over for kongen og kærlighed til fødelandet.

Udviklingen i krigsårene både nord og syd for Skagerrak gør, at årstallet 1807, hvor krigen brød ud, udgør et logisk udgangspunkt for en analyse af den proces, som den nationale identitet blandt de danske og norske borgerlige eliter undergik i begyndelsen af det 19. århundrede. På samme måde er året 1830 et passende slutpunkt for undersøgelsen. Ernst Sars har placeret det såkaldte *nationale gennembrud* i Norge til dette år. Selvom andre forskere har argumenteret for, at det "ægte" norske først vandt frem i 1840'erne eller 1850'erne, kan der ikke være nogen tvivl om, at tiden omkring 1830 udgør en

overgang til noget nyt både i Norge og i Danmark. Her vandt en ny generation frem, der ikke var mærket af fællestiden og krigen på samme måde. Det betød, at unge mænd, som Orla Lehmann (1810-70) og Henrik Wergeland (1808-45), ikke alene var præget af *slegten fra 1814's* normsæt, men også af omvæltninger og de nye erfaringer fra tiden efter adskillelsen.¹³

Bogen bygger på en hypotese om, at perioden 1807-1830 udgjorde en formativ fase i udviklingen af både dansk og norsk national identitet. Her blev mange af byggestenene til de to nationsbygninger formet i et aktivt samspil og modspil mellem de tæt forbundne borgerlige eliter og offentligheden i Danmark og Norge. Denne antagelse står i modsætning til nogle af de historiografiske traditioner i Danmark og Norge. Værket vil ved en kritisk brug af nationalismeforskningens teorier og definitioner af national identitet og nationalisme argumentere imod det skel, der implicit eller eksplicit er blevet sat i forhold til tiden før og efter 1830 i Danmark, mens den i en norsk sammenhæng vil problematisere et *før* skarpt skel mellem tiden før og efter 1814. Nogle norske og danske historikere har således fremhævet året 1814 som udtryk for et afgørende brud i norsk (og dansk) historie, mens andre omvendt har talt om kontinuiteten i forbindelsen mellem de to lande på trods af den politiske adskillelse. I mine øjne er det forkert enten at tale om brud eller om kontinuitet på tværs af 1814, man må tale om både og.

Bogen vil ligeledes vende sig imod den tendens, der især findes især i Danmark, til at se de to nationsbygninger isoleret fra hinanden. Ud fra kilde-materialet vil det blive godtgjort, at adskillelsen i 1814 ikke var en kulturel adskillelse. Båndene var stadig tætte, og især Danmark udgjorde på en gang et forbillede og et modbegreb i den norske nationsbygning. Ved kultur forstås her forståelsesramme, der binder et fællesskab sammen og adskiller det fra andre, samt en praksis, der udtrykker dette fællesskab. Bogen bør imidlertid *ikke* forstås som et rendyrket komparativt studie af dansk og norsk national identitet, men derimod en undersøgelse af dansk og norsk national identitet, der tager højde for gensidig sammenhæng, påvirkning og indflydelse mellem de to lande i deres nationsbygning.

I bogen vil perioden 1807-1830 blive set som et vadested mellem statspatriotisme, poetisk nationalfølelse og nationalisme, hvor de moderne nationale begreber, idéer og symboler blev skabt af embedsmænd, intellektuelle og borgere. Man kan dermed med en begrebshistorisk term betegne årene 1807-1830, som en vigtig *del* af en "saddel-tid", dvs. overgangen fra det traditionelle samfund til moderniteten. Den nationale udvikling må ikke alene ses i et samspil og modspil mellem dansk og norsk, men også som et resultat af ydre pres (i form af den ufrivillige involvering i Napoleonskrigene) og udefrakommende nye idéer om nationalitet og politik. Den nationale udvikling i Dan-

mark og Norge må ses som et led i en almen europæisk udvikling. I denne proces opbyggede de danske og norske borgerlige eliter delvist deres nationale identiteter i modsætning til hinanden og andre. I Danmarks tilfælde var dette i sidste ende med til at ødelægge den konglomeratstat, man var centrum i, og bane vejen for nationalstaten.¹⁴ Med andre ord vil værket ikke blot se på, om der skete en national udvikling, men også *måden* hvorpå den fandt sted.

Det skal i denne sammenhæng fremhæves, at perioden bliver set som en vigtig *fase i udviklingen* af en national identitet og nationalisme i de to lande. Det skal navnlig i Danmarks tilfælde understreges, at dette *ikke* er ensbetydende med, at der før 1830 eksisterede en fuldt udviklet national identitet og nationalisme i befolkningen, der beherskede hele den borgerlige elite for slet ikke at tale om hele "folket" (Hrochs fase C, jf. kapitlerne om teori og historiografi). Men omvendt befandt man sig allerede i en periode, hvor intellektuelle ikke alene intensivt beskæftigede sig med nationale idéer og begreber, men ligeledes så småt var begyndt at sprede disse forestillinger ud til resten af befolkningen (Hrochs fase B).

Den del af hypotesen, der beskæftiger sig med betydningen af det dansk-norske forhold for den nationale identitet, vil blive underbygget på to måder. For det første vil betydningen af "den anden" nation – både i en positiv og i en negativ forstand – blive fremhævet i de mange dansk-norske, norske og danske debatter, der omhandler nationalitet. For det andet vil det ligeledes gennem kildematerialet blive godtgjort, at selve adskillelsen i 1814 betød et væsentligt skifte i den måde, man talte om dansk og norsk på. Hermed bliver svaret på spørgsmålet om, hvad den dansk-norske "skilsmisse" i 1814 betød for Danmark og Norge: *langt mere end man skulle tro*, hvilket bogen vil vise.